

eski birkaç halı parçası bulunduğu görülmüştür. Ancak Balkanlar'daki değişik bir sanat eseri görünümünde olan bu Türk hâtrası hüzün verici bir halde idi.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Minetti, *Osmanische Provinziale Baukunst auf dem Balkan Ein Beitrag zur Baugeschichte des Balkans*, Hannover 1923, s. 21-24; Osman Nuri Peremeci, *Tuna Boyu Tarihi*, İstanbul 1942, s. 149; Ayverdi, *Osmanlı Mimârîsi IV*, s. 806; a.mlf., *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 62, 63, 166-167, rs. 86-99; M. Kiel, "Bulgaristan'daki Osmanlı-Türk Mimari Anıtları Restorasyonundaki Sorular ve Beklentiler" (trc. Nihal Akbulut), *Milliyet Sanat Dergisi*, sy. 8, İstanbul 1980, s. 56-60.

SEMÂVİ EYİCE

FÂTİH CAMİİ

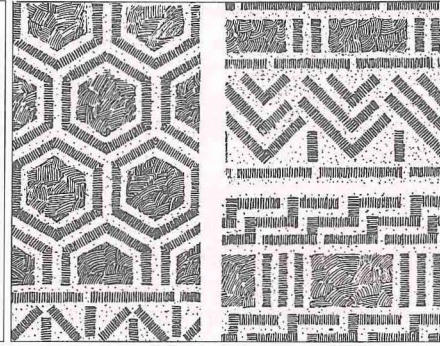
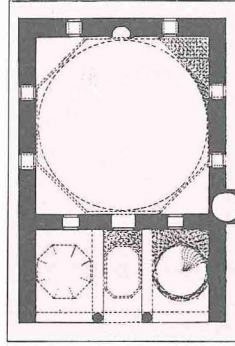
Mora'nın merkezi Mezistre'de (Mistra)
XV. yüzyıla ait cami.

1249 yılından itibaren gittikçe gelişen ve önem kazanmaya başlayan bu Latin şehri 1259'da Bizanslılar'a geçtikten sonra gelişmesini sürdürmüş, Osmanlı hâkimiyetinin bölgede yayılması sırasında şehir Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethedilmiştir (1460). Osmanlı devrinde Güney Yunanistan'da Mora eyaletinin başşehri olan Mezistre bölgede önemli bir şehir olma hüviyetini kazanmıştır.

XVII. yüzyılda burayı ziyaret eden Evliya Çelebi, iç kaledeki Fâtih Camii'nden başka aşağı kaleden bir de Fethiye Camii'nden bahseder. Şehirde o sırada müslümanlara ait dördü mescid olmak üzere yedi ibadethâne bulunuyordu. Bunlar arasında Fâtih Sultan Mehmed vakfı olan Fethiye, Çarşı ve Zal camileri en önemli ibadethânelerdir.

G. Millet'in 1910'da yayımlanan Mistra'nın Bizans devrine dair eserindeki planda şehirde iki caminin varlığına işaret edilmiş olmakla beraber bunların hangileri olduğu teşhis edilememektedir. Camilerden biri, Mora despotlarının sarayı olan büyük yapının avlusunun bir köşesinde inşa edilmiş tuğla minareli küçük bir binadır. Duvarları çok yıkık olmakla beraber aslında ahşap çatılı bir cami olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlılar zamanında despotların sarayının avlusu çarşı olarak kullanıldığına göre bu cami acaba Fâtih, Fethiye ve Çarşı camilerinden hangisidir? G. Millet'in planında ayrıca Brontokhion Manastırı yakınında bir cami daha gösterilmiştir. Herhalde aslında kubbeli olan bu ikinci cami kare planlı bir mekândan ibarettir. Bu yapıların günümüzde Balkanlar'daki birçok benzerleri gibi hiçbir izi kalmamıştır.

Köstendil
Fâtih Camii'nin
planı
(Ayverdi,
*Avrupa'da
Osmanlı
Mimârî
Eserleri IV*,
s. 166, rs. 86) ile
taş ve tuğla
örgülerinin
deseni
(H. Minetti,
rs. 14, 15)

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Osmanlı Mimârîsi IV*, s. 822; a.mlf., *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 250; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri, II", *TM*, XII (1955), s. 214-215.

SEMÂVİ EYİCE

FÂTİH CAMİİ

Kosova'nın merkezi Priştine'de
XV. yüzyıla ait cami.

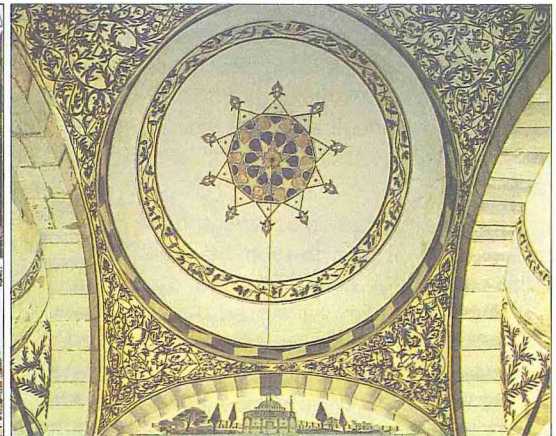
Kapısı üstündeki dört satırlık kitâbesinden öğrenildiğine göre 865 (1460-61) yılında yaptırılmıştır. Ancak kitâbe ta'lik hatla ve boya ile yazılmış olduğundan orijinallikinden şüphe edilmektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "Rumeli'nin pek güzel camilerinden biri" olarak tavsif ettiği Fâtih Camii Osmanlı dönemi Türk klasik mimarisinin heybetli ve güzel eserlerindendir. Dört sütunlu ve üç bölümü kubbelerle örtülü olan son cemaat yerindeki yayvan kemerli bir kapı içeriye geçit verir. Kesme taştan yapılan cami muntazam bir kare şeklinde olup dıştan her bir kenarı 17.66-17.88 m. ölçüsündedir. Bu yekpâ-

re ve sade mekânın üstünü pencereli, yüksekçe kasnaklı 14 m. çapında bir kubbe örter. Kareden kubbe yuvarlağına geçiş köşelerde pendentiflerle sağlanmıştır. Her cephede altta ikişer, üstte üçer, daha yukarıda ise ikişer pencere açılmıştır.

Sade bir çerçeve içinde olan mihrap nişi mukarnaslardır. Köşelerde kum saati başlıklı sütunçeler vardır. Kapının sağında duvar kalınlığı içine yerleştirilmiş merdiven, ahşap direklere oturan orta kısmı yüksekçe ahşap bir mahfile çıkışı sağlar. Ekrem Hakkı Ayverdi bu mahfilin orijinal olduğunu kabul etmiştir. Fakat orta kemerin profilleriyle dayandığı direklerin başlıkları barok üslûba işaret ettiğinden bu mahfilin daha öncekinin yerini tutmak üzere XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olması ihtimali vardır. Minber ise klasik üslûbun özelliklerine sahip güzel bir eserdir. Kalem işi nakışların geç bir döneme ait olmasına karşılık Ayverdi kubbe göbeğindeki tezyinatın orijinal olduğu görüşündedir.

Taçkapının ahşap kanatları künde-kârî tekniğinde yapılmış olmakla beraber

Priştine Fâtih Camii ve caminin son cemaat yerinde kubbe içindeki kalem işi süslemeler

yakın tarihlerde boyandığından güzelliği bozulmuştur. Kible duvarı pencerele-
rinin ahşap kanatları ise yine künde-kârî
teknikinde yapılmış olup ortadaki uzun
panolarda nâdir rastlanır bir desen iş-
lenmiştir.

Yapının sağına bitişik olan minaresi
kesme taştandır ve Rumeli'deki mina-
relerde ekseriyetle görüldüğü gibi ince
ve uzun gövdelidir. Gövdenin hemen he-
men ortasındaki taşların renklerinin da-
ha açık oluşu, minarenin geç bir dönem-
de buradan itibaren yenilendiğini gös-
termektedir. Esasen şerefe çıkmaları da
bilezikler biçiminde olduğuna göre Fâ-
tîh Sultan Mehmed devri mimarisine ay-
kırıdır. Bu durum minarenin yenilendi-
ğini gösteren bir başka delildir.

Caminin alt tarafında etrafı binalarla
sarılmış halde bir de hamamı bulunmak-
tadır. Fakat tam olarak incelenemeyen
hamamın sıcaklık kısmının köşelerde dört
halvet hücreli olan dört eyvanlı tipte ol-
duğu tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Osmanlı Mimârisi IV*, s. 834-839.

SEMAVİ EYİCE

FÂTİH CAMİİ ve KÜLLİYESİ

İstanbul Fatih'te
fetihten sonra yapılan ilk selâtin
camii ile etrafındaki külliye.

Fâtîh Sultan Mehmed, kendi adına ya-
pılan bu cami ve külliye binaları için şeh-
rin ortasında Bizans'ın büyük değer ver-
diği On İki Havârî (Hagioi Apostoloi) Kili-
sesi'nin yerini özellikle seçmiş görün-
mektedir. Bu seçim, artık buraya yeni
bir inancın hâkim olduğunu gösterdik-
ten başka şehrin bir tepesi üstünde inşa
edildiği için İstanbul'un silüetine Türk-
lüğün ve İslâmiyet'in damgasını da vur-
muş oluyordu. Ayrıca burada şehircilik
bakımından benzersiz bir düzenleme ta-
sarlanmıştır. Bütün binalar tam bir si-
metriye göre yerleştirildiği gibi ortasin-
da caminin bulunduğu külliye İstanbul'un
en önemli dinî ve kültürel merkezini olu-
şturmuştur.

Caminin iki yanında medreseler, bun-
ların önünde bir tarafta tabhâne, öteki
tarafta dârüşşifâ, daha ileride bir çar-
şı ile bir de hamam yer almıştı. Ancak
Türkleşen İstanbul'un yeni bir medeni-
yet anlayışına göre imarının merkezi olan
Fâtîh Camii ve Külliyesi bütün eleman-
ları ile günümüze kadar topluca koruna-

Fâtîh Camii ve Akdeniz medreseleri - İstanbul

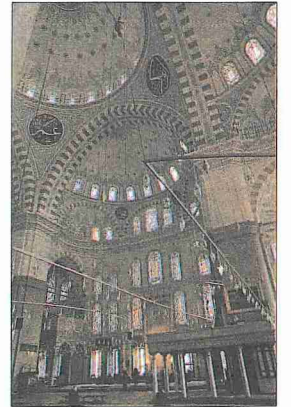
mamıştır. Bazı elemanlar tamamen kay-
bolduğu gibi bazılarının arasına da XIX.
yüzyıl sonlarından itibaren yeni binalar
yapılarak külliyenin kendine has tertibi
bozulmuştur.

Cami. Fetihten hemen sonra Ortodoks
patrikliğine tahsis edilmişken çok harap
bir halde olan bu On İki Havârî Kilisesi'n-
de barınamayan patriğin 1455'te başka
bir yere taşınmak istemesi üzerine, Fâ-
tîh Sultan Mehmed ona diğer bir kilise-
yi bağışlayarak buranın yerini kendi adı-
na yaptıracağı külliye tahsis etmiş-
tir. 867 Cemâziyelâhîrinde (Mart 1463)
burada başlayan inşaat 875 Receb ayı-
na (Aralık 1470) kadar sürmüştür. Bu kül-
liyenin Khristodulos adında bir Rum mi-
mar tarafından yapıldığı yolunda Eflak
Voyvodası Demetrios Cantemir'in (ö. 1723)
ortaya attığı iddia dayanaksız olup araş-
tırmalar sonucunda Fâtîh Camii ve Kül-
liyesi'ni yapan mimarın Atik Sinan oldu-
ğu anlaşılmıştır. Ayrıca şu husus da göz
önünde tutulmalıdır ki XV. yüzyılda ya-
pılan bu selâtin camii ve külliyesi, bütü-
nüyle Türk mimari geleneklerine uygun
ve bunun tabii gelişmesinin bir halkası
olarak meydana getirilmiştir. Bu külli-
yede Bizans sanatına işaret eden hiçbir
iz yoktur. Muhakkak ki Süleymaniye Kül-
liyesi'nde de olduğu gibi işçiler arasın-
da bulunan Bizanslı ustaların el emeğin-
den faydalanılmıştır.

Külliye yapıları, Edirne'deki Üç Şere-
feli Cami ile Beyazıt ve Süleymaniye ca-

mileri arasında Türk selâtin camilerinin
mimari gelişmesinin bir halkasıdır. Bi-
nalarda son dönem Bizans mimarisiyle
hiçbir akrabalık olmadığı gibi külliyenin
merkezi olan caminin planı da Türk mi-
marlığının tabii gelişmesinin bir safha-
sına işaret eder. Bizans'ta yapı faaliyeti
yaklaşık XIV. yüzyıl ortalarından itiba-
ren hemen hemen bütünüyle durduğu-
na ve büyük çapta bir dinî bina yapıl-
madığına göre fetihten sonra birden bi-
re üstün kabiliyetli ve Türk yapı sanatını
bilen bir hristiyan mimarın ortaya çıka-
bileceğine inanmak mümkün değildir.

K. Wulzinger adındaki bir Alman mi-
mar ve mimarlık tarihçisi 1933'te ya-
yımladığı bir makalede garip bir görüş
ortaya atarak Fâtîh Camii'ni tam ölçüle-
ri ve planı bile bilinmeyen Havâriler Kili-
sesi'nin temelleri üzerine oturtmak is-

Fâtîh
Camii'nin
içinden
bir görünüş